

Губеладзе Ірина

Інститут соціальної

та політичної психології НАПН України

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ
СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ СІЛЬСЬКОГО
ПОХОДЖЕННЯ В МІСЬКІЙ СПІЛЬНОТІ**

Традиційно науковці вивчаючи соціальну ідентичність, вказують на її динамічний, мінливий характер, що зумовлює її трансформацію у кризовій для особистості ситуації. Так, під трансформацією ідентичності розуміють кризову зміну ідентичності в результаті впливу на людину біологічних, психологічних, соціальних та економічних факторів, результатом якої є якісна зміна ідентичності, тобто розвиток [2, с. 146; 3, с.54]. Це переконструювання ідентифікаційної структури, в якому має прояв вплив всієї сукупності факторів особистісного становлення. Зникають і змінюються одні ідентичності, з'являються нові, змінюються їх взаємозв'язки, роль і валентність в ідентифікаційній структурі.

Трансформація ідентичності буває позитивна (продуктивна, досягнута), що являє собою зміну ідентичності, яка виникла в результаті руху людини від дифузної ідентичності до досягнутої, через подолання конструктивної кризи, та негативна (непродуктивна, дифузна), що несе деструктивний характер і призводить до дезінтеграції самості. Вона супроводжується порушеннями ідентичності та слабкістю его [1, 3]. Проте у будь-якому випадку основним завданням людини в житті є формування продуктивної ідентичності, яка впливатиме на її статус в соціумі, внутрішні здібності та зовнішні можливості, а також потреби та вимоги.

Багаточисельні дослідження показують, що ідентичність може трансформуватися в умовах зміни соціальної ситуації, в якій знаходиться індивід [1, 2, 4]. Так, в умовах міграції з сільської місцевості в місто відбувається перебудова вже сформованих уявлень про себе. У молодій людини, яка протягом всього свого життя жила в сільській місцевості була

сформована базова ідентичність, характеристики якої детерміновані особливостями сільської спільноти та її представників. Переїжджаючи до міста молода людина опиняється у зовсім інших умовах, де реальність яскраво дисонує зі звичним для неї оточенням, що може призвести до виникнення внутрішнього конфлікту. В цьому контексті внутрішня мотивація, яка зумовила міграцію з села до міста, рівень соціальної мобільності людини будуть одними з вирішальних факторів, які визначатимуть форми динаміки соціальної ідентичності. Вивчаючи цей феномен, ми виходимо з таких положень:

- трансформація ідентичності передбачає існування певної раніше сформованої ідентичності, яка втратила свою актуальність в нових соціальних умовах;
- трансформація починається з моменту усвідомлення індивідом невідповідності між власними особистісними рисами та вимогами оточуючого середовища, а також необхідності щось змінювати;
- індивід займає активну позицію в процесі трансформації соціальної ідентичності.

Методологічну основу емпіричного дослідження становлять теоретичні та практичні дослідження феномену ідентичності та її трансформації: психоаналітична теорія (З. Фрейд, Е. Еріксон, Дж.Марсія), теорія соціальних репрезентацій С. Московічі, символічний інтеракціонізм, когнітивні теорії (теорія соціальної ідентичності Г. Теджфела і теорія самокатегоризації Дж. Тернера), діяльнісний підхід (Г.М.Андреєва, В.С.Агеєв, В.А. Ядов); науково-психологічні уявлення про сутність та закономірності юнацького віку (Л.І. Божович, І.В.Дубровіна, Е. Еріксон, І. Кон); теорія активності особистості і співвідношення в ній соціального та індивідуального (К.О.Абульханова–Славська, А.В. Брушлинський); загальні принципи психологічної науки: детермінізму, суб'єктності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії (К.О. Абульханова – Славська, Б.Г. Ананьєв, О.Г.Асмолов, Г.О.Балл, А.М. Леонтьєв, Б.Ф. Ломов, С.Л.Рубінштейн, В.О. Татенко);

Використання положень вищезазначених підходів дозволили нам визначити модель, методи та інструменти дослідження проблеми.

Рис.1. Модель емпіричного дослідження трансформації соціальної ідентичності

Опитування проводилося у лютому 2011 року серед молоді Сумської області. Середній вік респондентів 15-25 років. Загальна кількість опитаних 498 осіб. Ми мали визначити психологічний зміст соціальної ідентичності молоді сільського походження, диференціювати її складові (актуальні ідентифікації) відповідно до віку респондентів, їх роду діяльності (учні, студенти, працюючі), мотивацією на життя у місті чи у селі. Згідно зазначених критеріїв було утворено умовно 8 груп: старшокласники (сільські, міські), студенти сільського походження, які після закінчення університету планують повернутися у село; студенти сільського походження, які після закінчення університету планують залишитися у місті; сумські студенти; працюючі у Сумах, які приїхали із сіл Сумської області і планують залишитися у місті; сумські працюючі; працюючі у селі.

Складність та багатокомпонентність соціальної ідентичності ставить питання про методи емпіричного дослідження самого феномену, а також особливості й механізми його трансформації в умовах міграції молоді з села в місто. Ця проблема вибору методів може бути спрощена, якщо кожному змістовому блоку даної теми підібрати найбільш адекватні методи його вивчення. Серед таких блоків можна виділити:

- зміст соціальної ідентичності сільської і міської молоді;
- особливості трансформації соціальної ідентичності молоді сільського походження в міській спільноті;
- механізми такої трансформації.

В результаті попередніх опитувань було відібрано методики, що спрямовані на вивчення певних аспектів соціальної ідентичності, при цьому вони продемонстрували найбільшу кількість відмінностей у відповідях сільської і міської молоді. Це дає підстави вважати, що опитування молоді саме за цими методиками виявить ті аспекти соціальної ідентичності, де відбувається найбільше змін в умовах міграції з села у місто.

Так, батарею методик основного опитування склали: перелік факторів, які враховуються молоддю при плануванні свого життя на майбутнє; семантичний диференціал «Образ сільської молоді»; семантичний диференціал «Образ міської молоді»; семантичний диференціал «Образ міських жителів»; статуси ідентичності за Дж. Марсія; стратегії захисту ідентичності Бреквела; інтерв'ю за статусом ідентичності; опитувальник інтерперсонального діагнозу Тімати Лірі; тест Его-ідентичності.

Для визначення моделі соціальної ідентичності сільської молоді ми аналізували відповіді саме сільської молоді на питання: фактори, які враховуються молоддю при плануванні свого життя на майбутнє; семантичний диференціал «Образ сільської молоді»; статуси ідентичності за Дж. Марсія; стратегії захисту ідентичності Бреквела; інтерв'ю за статусом ідентичності; опитувальник інтерперсонального діагнозу Тімати Лірі; тест Его-ідентичності. Модель соціальної ідентичності міської молоді ми

визначали за відповідями на питання опитувальників: фактори, які враховуються молоддю при плануванні свого життя на майбутнє; семантичний диференціал «Образ міської молоді»; статуси ідентичності за Дж. Марсія; стратегії захисту ідентичності Бреквела; інтерв'ю за статусом ідентичності; опитувальник інтерперсонального діагнозу Тімаці Лірі; тест Его-ідентичності.

При аналізі результатів ми використали наступні статистичні методи обробки інформації: факторний аналіз, порівняння середніх і визначення статистично значимої різниці у середніх значеннях кожної із зазначених груп. Проведення факторного аналізу за вищезазначеними пунктами дозволив нам не тільки скоротити кількість ознак, а й визначити найсуттєвіші риси у структурі соціальної ідентичності сільської і міської молоді. Порівнюючи середні значення, ми мали можливість визначити вектор змін та статистично значиму різницю цих змін.

Тож, визначена структура дослідження максимально наближає нас до визначення психологічного змісту соціальної ідентичності сільської і міської молоді, а також дозволяє простежити трансформації, що відбуваються у соціальній ідентичності молоді сільського походження в міській спільноті.

Література:

1. Дмитриева Н.В. Системный подход в изучении развития идентичности// Психологические механизмы регуляции активности личности: Сборник научных трудов. – Ч.1. – Новосибирск: Изд. НГПУ, 2001. – С. 217-227.
2. Иванова Н.П. Психологическая структура социальной идентичности: автореф. ... докт. психол. наук. – Ярославль, 2003. – 408с.
3. Клочко В.Е., Галажинский Э.В. Самореализация личности: системный взгляд. - Томск : ТГУ, 1999. - 154 с
4. Коростелина К.В. Исследование социальной идентичности: на пути к примирению в Крыму. – Симферополь: Доля, 2002. – 255с.